

Kommentarer

Herre, förbarma dig,
plantera djupt i oss din kärlek,
att du lever i oss,
att din vilja får ske på jorden.

Kristus, förbarma dig,
plantera djupt i oss din sanning,
att vi lever i dig,
att din vilja får ske på jorden.

Herre, förbarma dig,
plantera djupt i oss ditt rike,
att du lever i oss,
att vi lever i dig för evigt.

Texten ovan är skriven till den serie kyrkoårssånger som jag arbetade med under 2009-2010, senare samlade i boken *Och himlen rör vid jorden (Artos)*.

Har som författare de senaste åren alltmer kommit att ägna mig åt kyrkliga texter – psalmer, körsånger, böner, oratorium ... egentligen allt utom just de liturgiska momenten eftersom jag såg det som prästernas särskilda område.

Men det nya handboksförslaget bjuder in oss.

Jag mötte det i kyrkbänken och behövde egentligen bara några sekunder för att yrkesblicken skulle börja analysera, bearbeta, fundera på alternativa lösningar ... Det är inte förvånande att man i det tidigare förslaget bad Britt G Hallqvist vara delaktig. När vi ska uttrycka något så omöjligt som det heliga samspelet mellan Gud och människa behöver vi inte bara teologi och kunskap om den tradition som fört oss dit vi är idag, utan också insikter i språkets möjligheter och begränsningar. Att språk är så mycket mer än talade ord. Jesus själv har redan gett oss de grundläggande redskapen i sakramenten så att vi, helt vanliga gudstjänstbesökare, varje söndag kan återuppleva kärnan i vår tro. Anden förverkligar det i nuet. Liturgin vägleder oss in i det möte som gör gudstjänsten så spännande.

Detta ställer förstas särskilda krav på språket.

- Flexibilitet mellan olika uttryck.
- Poetisk och kommunicerande kvalitet som håller för upprepning över tiden.
- Inbjudande till delaktighet.
- Förmåga att ge uttryck åt det heliga - eviga och skapa den plattform där Gud själv tar över.
- Dramaturgisk konsekvens, den ena texten länkar till nästa för att inleda, bygga upp och avsluta hela skeendet.

Eftersom vikten (eller o-vikten) av detaljer framträder först i sin helhet vill jag börja med att utveckla några övergripande reflektioner. Därefter ser jag mer specifikt på några av handboksförslagets texter.

Kommer här och där även att lägga in egna texter, egentligen utan förklaring, utan mer som språkliga illustrationer att vila ögonen i.

LITURGINS ROLL I MÖTET MELLAN TIDEN OCH EVIGHETEN

I den världsvida kyrkan finns exempel på kyrkor som stigit ur tiden. Gudstjänsten ses som en oas av evigheten dit vi får komma och dricka. Nu ingår vår kyrka i en annan gren, där redan Luther introducerade vikten av det samtida språket, både i bibelläsning och psalmsång för ökad delaktighet och förståelse. Dock aldrig utan att källan av evighet måste finnas kvar.

Detta "både-ock", den flerdimensionella tiden, ser jag bildligt som en väv.

Somliga trådar är som varpen som löper oföränderlig i en längsgående riktning.

Framförallt är de till för att vara starka, slittåliga, utgöra den struktur som väven kan växa i. De tävlar inte i färg och uppmärksamhet utan "bara är". En grundläggande samstämmig enfald.

Med en sådan jämn och fast struktur i grunden kan de tvärgående trådarna väva med stor kreativitet och rikedom. Inte enbart räta linjer utan bilder och skiftande mönster. En föränderlig, skapande mångfald – dock efter en tanke som gör helheten skön.

Vad är liturgin i den bildliga väven?

Med sin upprepade struktur, söndag efter söndag och endast varsamt förändrad genom kyrkans historia har jag alltid sett den (tillsammans med textläsningarna) som "varpen". Den grundläggande stomme som både innebär igenkänning genom tiden och genom att vara avskalad från kortlivade tidsmarkörer tar oss så nära evighet vi kan komma i vårt språk. Medan vi i predikan, körsång och delvis även psalmsång och annan medverkan väver in vår tids både personliga och kollektiva Gudserfarenhet med stor rikedom.

I det nya förslaget tycker jag mig se en tendens att bli mer vardagsnära och personlig även i liturgin. Att prästens roll förändras, från att representera Kristus till att representera sig själv, vara en människa bland andra som leder gudstjänsten.

Det kan självfallet finnas skäl för detta.

Det kan finnas tillfällen när det upplevs positivt.

Men som grund kan jag inte komma ifrån att liturgi är det heliga samspelet mellan Gud och människa och om prästens och liturgins roll förändras kommer även gudstjänstens dramaturgi att förändras, på bekostnad av en mindre synlig Gud. Den eviga källan blir svårare att hitta för den som inte redan vet var den finns. Gudstjänsten går då mer på ytan även om gemenskapen när människor möter varandra alltid har sin betydelse.

Därför att du bär den hemlighet som saknar svar,
därför att din tanke är det liv vi alla har,
djup intelligens i varje enskilt litet frö,
genomlyst av himmel, var flinga av snö.

Därför, du Skapare,
till dig sträcks min tro.

Därför att du tog vårt straff och bar det på ett kors,
blödde din gudomlighet när brottet låg hos oss.
Därför att du älskat genom liv och genom död,
blivit den som mättar med levande bröd.

Därför, du Frälsare,
hos dig föds min tro.

Därför att det finns en ton, en saknad och ett rum
mellan allt det synliga och trons mysterium,
därför att du skapat det till mötesplats med dig,
nära som mitt hjärta där väntar du mig.

Därför, du Hjälpare,
i dig bärs min tro.

GUDSTJÄNSTENS DRAMATURGI

Drama var det första kreativa uttryck jag fördjupade mig i. Den kommunikation som långt ifrån bara är till för att utspela sig på en scen. Det drama som lyckas, väcker en sådan inlevelse att även åskådaren upplever sig vara med i skeendet.

Att nå dit hän handlar om att alla de språk som används talar samstämmigt; kroppsspråket, talet, musiken, koreografin och symbolerna. Mycket av det som sker är publiken omedveten om: varifrån entrén görs, detaljer i hållning, gester, mimik och ögonrörelser som levandegör karaktären – men varje dramaturg vet att den (för åskådaren) omedvetna kommunikationen är minst lika betydelsefull som den medvetna.

Det är också att skeendet byggs upp enligt den dramaturgiska modell som fastställdes redan i det antika dramat; anslag – presentation – fördjupning – upptrappning – klimax – avrundning. Det går inte att nå fram till höjdpunkten redan i inledningen, eller servera den någonstans halvvägs så att resten bara är en transportsträcka. Det går heller inte att ha en ointressant eller oklar inledning. Eller att egentligen aldrig hitta någon direkt handling utan huvudpersoner.

Gudstjänstens dramaturgi behöver vi inte uppfinna. Andra vet bättre än jag hur länge den egentligen har funnits där genom kyrkans historia; samling – ordet – måltiden – sändning. En så genomarbetad dramaturgi att det mesta redan är serverat och leder oss till att om och om igen få återuppleva påskdagens uppståndelseljus. Vi har idag bättre förutsättningar än någonsin att bygga en handbok med hela detta tusenåriga perspektiv bakom oss. Vägen finns. Vi behöver "bara" finna det språk som levandegör den för oss idag.

Det behöver inte vara så svårt. Men erfarenheten från allt annat dramaturgiskt arbete har lärt mig tre grundregler:

1. I arbetet med den enskilda texten måste jag "vara i" hela berättelsen. För att kunna levandegöra den för någon annan måste den leva i mig medan jag skriver så jag vet vart jag är på väg.
2. Det handlar om att veta vilka av alla detaljer som är nycklar. De som inte kan slarvas bort därför att de har en bärande funktion, länkar samman, skapar riktning och samklang.
3. Personteckningen måste vara sann för att beröra. För ensidiga karaktärer blir klichéer och konstruerade och tillrättalagda repliker blir opersonliga. Detta är inte annorlunda när vi talar om/återger Gud.

Du sårade, du modige,
ge kraft som helar, vågar darra.
Du helige, du svikne,
ge liv som renar, vågar älska.
Jesus Kristus alltets mitt,
Gud av Gud och människa
ibland oss.

SPRÅKET OCH GUDSBILDEN

Egentligen är begreppet gudsbild en paradox. Gud som är vår och universums Skapare, den som ÄR genom alla tider och mer än allt vi kan tänka – och så ska vi med våra begränsade uttryck skapa en bild? Är det alls möjligt? Utgångsläget blir att oavsett vilket uttryck vi använder är det otillräckligt, ända tills dess att Gud själv med sin Ande ger det liv. Detta vill jag ha med mig när vi ser på språket, vilket språk vi använder och varför.

DET NUTIDA SPRÅKET

Det är viktigt att det går att beskriva Gud med nutida ord. Gud har inte tystnat i vår tid även om de texter vi lutar oss mot skrevs i tider som ligger långt bakom oss. Texter som inte minst under statskyrkotiden brukats även i samhället. Men i takt med samhällets sekularisering kommer de ord som mer specifikt ger uttryck för vår tro att försvinna ur det dagliga språkbruket, eller "avandligas" till en inommänsklig (eller ibland förvrängd, förlöjligad) betydelse. Men detta är i sig inget nytt. Kyrkan har även förut i historien fått övervinna den svårigheten. Vad jag har funnit fungera är att alla orden inte behöver vara nutida för att språket ska vara det. Med det vanliga skönlitterära, poetiska språket som grund kan även bibliska ord införlivas så att texten som helhet får ett nutida tilltal som vem som helst kan förstå. Sammanhanget förklarar utan pekpinnar. Där djupen möts är Gud alltid Gud och människor alltid människor. Inte minst läsning av psaltarpsalmer kan ge en förvånansvärd igenkänning trots alla de tusen år som ligger emellan oss i tid. Men det handlar inte enbart om tid. Även tradition och tolkningar har satt spår, ibland djupa ärr.

DET INKLUSIVA SPRÅKET

Det är ett faktum vi inte kan komma ifrån att alla de monoteistiska religionerna har präglats av en manlig dominans – liksom många samhällsordningar och kulturer.

Som om det ur detta vuxit en liktydighet att den ende Guden i sin enväldighet gynnar manlig makt och kvinnors underordning. Punkt.

Nu verkar Gud själv ha andra planer, vilket jag är djupt tacksam för.

Kyrkan föds i ett löfte om Anden ” ... över tjänare och tjänarinnor ... söner och döttrar ... ”.

På den hoppfulla vägen går vi, även i vårt språk.

Jag kan skriva i medvetandet att den Gud jag vänder mig till varken gör skillnad i kön eller ålder, hälsotillstånd, intelligens eller ekonomisk situation ... Den text jag formulerar kommer att präglas av detta, och särskilt i böner som vänder sig till ett ”Du” kommer ett inklusivt språk att falla på plats med naturlighet.

Det jag brottats med är när det inklusiva språket blir en konstruktion som är överordnad texten. Det innebär två svårigheter.

1. Jag måste indirekt erkänna det jag vill motverka. Ja, ”manliga” attribut och benämningar på Gud gynnar det manliga könet och utesluter kvinnor. Vi måste därför komplettera med mer ”kvinnliga” attribut – eller undvika att alls benämna Gud. Vi måste då vidhålla klichéer att makt är en manlig egenskap som utnyttjas för dominans, att ömhet är en kvinnlig egenskap som uttrycks bäst på ett kvinnligt sätt – som också finns hos Gud. Medan Gud själv blir den Namnlöse, förutom just det allomfattande, anonyma ordet Gud.

Jag kommer då i konflikt med bibeltexterna. Så mycket som talar om Guds makt. Den vars namn översätts HERREN. Jesus uppenbaras i en manlig gestalt och tilltalas även han Herre, lär oss ett nytt namn att benämna Gud; Fadern. Benämner sig själv Människosonen. Även om Anden i viss mån ”räddar” oss med att i sin gestaltlöshet här och där skymta i ”kvinnliga” benämningar kan bilden aldrig bli könligt jämlik. Bibeln är inte inklusivt skriven i den bemärkelsen.

Det inklusivt konstruerade språket måste därför skapa sina egna texter med svagare koppling till bibeltexterna, med risk att det vi skapar aldrig blir annat än bilder. Gud, så som vi vill ha honom.

Jag menar att vi inte behöver detta.

Gud är redan inklusiv i det levande Ordet. Alla är vi ett i Kristus.

Guds makt är inte som människors makt. Den utesluter inte ömhet.

2. Den andra återvändsgrunden är poetisk. Som att ge en bildkonstnär direktiv i förväg; ”den tavla du målar måste innehålla lika stor mängd blå och röd färg”. Hon kommer till ett landskap och ser solen gå ner i rött med kraftfulla, blå skuggor längs marken och i molnen som änglalika skepnader över himmelen. Lika mycket rött och blått ... hur ska hon kunna måla? Det är den konstnärliga nödvändigheten att fritt använda de färger som ger bilden liv. Varje konstruktion låser den. När jag som poet ska göra det omöjliga att med några ord ge uttryck för Guds väsen måste den överordnade målsättningen vara att *levandegöra*. Så som Marias möte med den uppståndne. Eller Marta, när Jesus kommer längs vägen.

Herre, kom med och se.

En älskad vän med brusten blick,
ett löv som faller av,
ett bröst som inte andas mer
den luft som blev för kvav.

Herre, kom med och se.

Ett kärl som ekar tomt på liv,
en spricka utan glans,
med steg som tyngs av maktlöshet
vi dansar sorgedans.

Herre, kom med och se,

om du är här då skapas liv.

SYNDEN, VAD GÖR VI MED DEN?

Just innan jag skulle skriva detta avsnitt kom ett brev i min låda.

Kronofogdemyndighetens logga på kuvertet ingav en reflexmässig olust. Men inuti låg ett nästan blankt brev, förutom texten "Skuld saknas i databasen" och myndighetens stämpel. Ett brev jag själv hade beställt för att få lov att vara förvaltare åt min utvecklingsstörde son.

Detta blanka papper var för mig en bild av evangelium. Frikänd.

Syndernas förlåtelse skulle vara det enklaste att tala om – men på grund av den reflexmässiga olusten inför allt som gäller skuld har vi hamnat i motsatsen. Särskilt med överdimensionerade beredelser i kyrkans historia som nästan kvävt nattvardens glädjefirande.

Jag upplever en del böner om förlåtelse sprungna ur den motrörelsen. De är formulerade utifrån vad de *inte* vill vara. Inte skuldbeläggande. Befriade från varje form av krav.

Men det gör också att innehållet famlar i luften.

Vi vet inte vad synd är förrän vi möter Guds helighet. Om vi hoppar över den och ensidigt lyfter fram Guds villkorlösa kärlek blir förlåtelsen mer något som handlar om terapi mot skuldkänslor.

Men Gud tar oss i förlåtelsen in i sitt allra heligaste rum.

Frikänd.

ANALYS AV NÅGRA AV TEXTERNA

Väljer endast några få exempel, genom att mycket redan är skrivet. Och inte helt pedagogisk genom att jag främst tar upp sådana texter jag finner brister i – i viss mån representativa för fler.

inledningsord 6

Varje människas värde,
alla döptas uppdrag,
hela världens framtid,
allting bärs av nåd.
Längtan efter frihet,
kraft att visa kärlek,
bön om tro och tillit,
allting bärs av nåd.

Detta är alltså ord till INLEDNING av en Högmässa. Det första så viktiga intrycket. Uppgifterna är två: 1. Väcka intresse och delaktighet, 2. Peka ut riktningen för resten av gudstjänsten.

Språkligt sett har den valt uppräkningsform – en form av orimmad, opoetisk vers. För att fånga ett nyanlännt öras uppmärksamhet är detta den sämsta lösningen, något räddad av att sista raden upprepas.

Svårigheten ligger också i vilken riktning gudstjänsten ska ta efter detta? Allt är redan sammanfattat så mycket att egentligen finns inget mer att tillägga? Det finns ingen utvecklingsväg, ingen dramaturgi att bygga på.

Och vilken roll har Gud i denna gudstjänst?

Inledningen ger intrycket att det blir en gudstjänst som handlar om oss, med mänskligt fokus. Gud är en icke-nämnd, självklar bakgrund som vi vänder oss till i indirekt form.

Om en text som denna istället placeras i avslutningen av Högmässan, skulle den med sin form av sammanfattning kunna fungera bättre och nåden ha sin källa.

Tror också att det vore bra med fler förslag på växelläsning, då blir delaktigheten automatiskt väckt. Repliker bygger dramaturgi. Dialogen har börjat!

bön om förlåtelse 4

f: Jesus Kristus, jag kommer till dig
i längtan efter läkedom och upprättelse.
Förlåt mig det jag har brustit mot skapelsen,
mina medmänniskor och mig själv.
Ta emot mig enligt ditt löfte
att inte överge någon som söker dig.

Denna bön vet jag att fler tagit upp.

Jag har nästan svårt att ta upp den eftersom den helt enkelt gör mig ledsen.

Jag har verkligen en längtan till Jesus Kristus, men hinner knappt ens in i bönen innan denna längtan kröks tillbaka mot mig själv.

Sedan skapar den förvirring om jag är ett offer för livets trasighet – eller själv ska hållas ansvarig för det som hänt. Nej, helst inte. Jag har bara brustit i (förlåt, "mot" ska det vara) min mänsklighet, det kunde jag inte hjälpa. Detta är terapi för mina skuldkänslor och den villkorlösa kärleken finns där alltid för mig.

Helt plötsligt är bönen slut och ingenstans fick jag ta upp det där som var mellan mig och Jesus. Det får jag ta tyst med Jesus efteråt.

Jag har svårt för denna bön därför att den låtsas vara något den inte är. Förlåtelsen rör sig enbart i del B; den inommänskliga skulden. Den hoppar över del A som alltid varit den grundläggande och som var den Jesus bar på korset för mig. "S-ordet" smusslas bort mellan raderna och betydelsen är förändrad.

De flesta av oss kommer vanligtvis inte till kyrkan i en känsla av trasighet. Men även de behoven tillgodoses i själavårdande samtal och förbönens omtanke. Det blir förvirrande att baka in detta i förlåtelsebönen, som har ett annat syfte.

Där vi inte är offer utan skapade till Gudslighet.

Jesus Kristus, du mitt hjärtas längtan. I förlåtelsens under, låt din helighet bo i mig.
Amen.

Gör vår godhet sann,
mer än vackra ord,
låt den bli ett uttryck för
din vilja på vår jord.

Gör vår kärlek ren,
helad i ditt sår,
fylld av den barmhärtighet
som föds i dina spår.

Gör vår låga klar,
skyddad av din frid,
tänd av Anden inom oss,
av ljuset bortom tid.

nattvardsbön 7

p: Gud, du som skapar himmel och jord,

...

Vi tackar dig
för Jesus från Nasaret,
för att han visar vad det är
att leva som din avbild
och för att han kommer till oss ...
... så att vi genom dem får del av Kristi kropp och blod.

Detta är en pratig och ordrik bön som framförallt skapar förvirring vem Jesus är? Genom den specifika benämningen "Jesus från Nasaret" och i de sammanhang den kommer, framställs Jesus som en man som levde här på jorden, född i staden Nasaret. Guds avbild, liksom vi. Plötsligt, i sista raden dyker Kristus upp. Vem är det? Det finns i bönen ingen koppling alls till den "Jesus från Nasaret" som tidigare är omnämnd. Genom att Jesus även i tackbönen är frikopplad från det Gudomliga, tappar jag i denna nattvardsbön Treenigheten.

Vi kan tänka att "folk vet ändå".

Allt mindre vet folk ändå. Det blir i alla fall inte bättre av oklarheter.

nattvardsbön 8

p: O Gud,
i Kristus går du från tomhet och död
och öppnar det omöjliga.
Ge oss liv, så som du gav honom livet.
Räck oss i bröd och vin
din välsignelse och kärlek.

Nattvardens mysterium är kroppsligt. Ordet blir i Kristus kött, fysiskt, påtagligt, vi ska snart smaka det, det som på fackspråk benämns konsekration, konsubstantiation ... I (bla) denna bön förändligas, abstraheras detta till liv, välsignelse och kärlek. Jag saknar riktningen mot delaktighet i kropp och blod.

SERIE D, BARNPERSPEKTIV mm

Stannar särskilt för serie D, genom att den skiljer sig mer från de andra. Jag har läst kommentarer att det som är bra med den är att den har mer barnperspektiv med sin svängiga musik. Nu vet jag att Karin Runow har mycket större tankar om barn än att likställa barnperspektiv med en viss glad musikstil. Det syns bland annat i lovsången som mycket väl täcker upp Treenigheten, inte väjer för att Jesus dog på korset och Anden talar till oss med ord vi kan förstå – vilket i sin tur syns i tilltron att barn kan lära sig förstå kyrkans speciella ord och därför kan tex ordet "Kyrie" finnas kvar i det som nu kallas Kristusrop.

Som förnyelse av gudstjänsten i allmänhet är dessa sånger helgjutna och jag instämmer i dem som lovordar dem.

Som förnyelse av handbokens liturgiska moment ser jag dem hellre som goda komplement än som ersättning.

Dels att de i sin stil och uppbyggnad "tävlar" mot (förnyad) psalmsång och körsång, det blir lite "kaka på kaka" och lättare att få känslan av nummerrevy, än när liturgin är sitt eget språk (varpen) som samspelar med övriga delar av gudstjänsten.

Dels att vissa nycklar har fallit bort i mässdelen. Nycklar som spelar roll i dramaturgin.

I Sanctus har Hosiannaropet försvunnit. Ankomsten som introducerar hela mässan i en återupplevd glimt av påskens drama.

I Agnus Dei har samspelet och rörelsen försvunnit, likaså den ursprungliga symboliken i Guds Lamm.

Samspelet: Vi är endast mottagare till vad Jesus gör. Inget väckt gensvar i oss.

Rörelsen: Exakt samma text och melodi upprepas alla tre gångerna. Ingenting förändras, vi är inte på väg.

Guds Lamm: det grundläggande (del A) är att Lammet bär bort världens synder. Det blir en lucka i symboliken att genast hoppa till helandet och friden (del B).

Det är också synd att melodin krävde en extra stavelse som blev ordet "av". Att Guds Lamm ger "av sin frid" är avgränsande medan att han ger "sin frid" är utan gräns.

Nu är alltsammans bara förslag.

Kreativa personer, som Karin, kan lätt skriva fler nya sånger, gärna i det konstruktiva mötet mellan det nyskapande och insikten i traditionens och liturgins språk.

Om vi vill.

Förslaget i sin mångfald har sitt frågetecken bakom sig. Vad vill vi ha? Vilka gudstjänster vill vi se i kyrkan? Och om tusen församlingar får frågan blir svaren mångtusen fler. Därför att vi tycker alla olika.

Det jag tycker är att vi ska fråga oss inte bara vad vi vill, utan vad som är vårt uppdrag? Förutom den grundläggande missionsbefallningen?

Är det vårt uppdrag att förvalta vårt samfunds tradition och lära? Hur mycket i så fall? Hur långt kan vi ändra i teologi och innehåll och fortfarande befinna oss inom vår tradition? Förslaget är ju inte enbart förnyelse, det är även förändringar.

Vad är vår vision? Vad ser vi framför oss?

Jag hoppas vi ser Jesus. Hör rösten: "Kom!".

Vår Fader i ditt Skaparord
får livet andedräkt,
som soluppgång av änglars röst
blir dagens lovsång väckt.

Din är makten, din är äran, du evige, halleluja.

Guds egen Son, du kom till oss
av himlens kärlek sänd,
du visar oss en öppnad väg,
gör livets låga tänd.

Din är makten, din är äran, du evige, halleluja.

Guds Ande, i din ömhetsvind
får livets hunger ro,
din ström ur evighetens djup
är kraften för vår tro.

Din är makten, din är äran, du evige, halleluja.
Amen.

Åsa Hagberg

författare

diakoniassistent i Förslöv-Grevie församling, Lunds stift.

www.asahagberg.se

För fler texter se: <http://www.asahagberg.se/kyrka/psalmer/texter-for-gudstjansten/>
<http://www.asahagberg.se/kyrka/psalmer/och-himlen-ror-vid-jorden/>